

utcák által közrefogott terület, mára szinte teljesen beépítésre került. A kialakult állapotból valószínűsíthető, hogy korábbi építkezések során végzett földmunkákkal jelentősen bolygathatták a régészeti lelőhelyet. Ezekhez a munkákhoz kapcsolódó régészeti tevékenység nem történt, ezért a lelőhely állapotára és a bolygatás mértékére vonatkozóan nincs adatunk. A terület beépítettsége miatt a felszíni lelőhely-lokalizáció lehetősége erősen korlátozott, vagyis a lelőhely kiterjedése és állapota kizárólag helyszíni bejárással nem határozható meg.

TANKÓ KÁROLY

165. Dusnok, Szúnyogosi-dűlő (KÖH 43591)

(Bács-Kiskun megye) Sza

Az M9 gyorsforgalmi autót út építését megelőzően 2008. november 4. és 2009. szeptember 25. között végeztük az előzetes terepbejárások során ismertté vált késő szarmata kori (egy-egy objektumcsoportok esetében a hunkorba is átnyúló) település (M9/2 lh.) feltárását.

Az 51. sz. autót út dusnoki körforgalmától K-re elterülő települést 37 942 m²-en kutathattuk, mintegy 3000 objektumot találtunk. A nyomvonalra húzódó településrészlet K-i végén, egy keskeny árokkal elválasztva attól, napvilágra került a temető egy részlete is, benne körárkos és körárok nélküli(?) sírokkal, melyek többsége rabolt volt.

A település igen intenzív objektumsűrűséggel jelentkezett a területen, főként a középtájon kiemelkedő domborulat tetején és oldalain. A temető előtt, valamint a Ny-i szélen megritkult kissé. Az objektumelőfordulás intenzitását az adta, hogy a település viszonylag hosszú ideig volt lakott, amire a többfázisú telep objektumainak sűrű szuperpozíciói is utaltak.

A telep számos változatos megjelenésű objektumát ismertük meg. Ritka jelenségnek számított az egész nyomvonalon átívelő, nagyjából ÉK–DNy irányú paliszád, melynek árka helyenként elérte a 3 m-es szélességet is, mélysége pedig 1,5 m körül mozgott. Kelet felől cölöplyukak szoros egymás melletti sora kíséerte, megszakítatlanul, Ny-i oldalán pedig egy agyaggyerő területén igen mély, magukban egykor minden bizonnyal masszív cölöpöknek helyet adó cölöphelyek alkottak bizonyos rendet. Fából épült őrtorony rekonstruálása talán messzemenő következtetés lenne, az azonban biztos, hogy erős cölöpfallal és árkos-földhalmos védőrendszerrel vették körbe településüket, vagy annak egy részét. A paliszád is metszett egy-két kopolyát (tehát állattartásra már korábban is használták e területrészt), de később – jelezve a telep folyamatos kiterjedésének irányát – jóval több tárológödör és kút rétegezte felül a védműrendszert.

A megkutatót teleprészleten 23 félig földbe mélyített épületet tártunk fel, további 9 objektum épületként való interpretálása ilyen-olyan okok miatt bizonytalan. A talajművelés okozta erózió nagymértékben érintette

ezeket a telepjelenségeket: egyes esetekben csak mintegy 20 cm-rel mélyültek az amúgy is csak 20–25 cm vastagságú szántott-bolygatott réteg alá, az agyagos altalajba. Többségükben téglalap alaprajzúak voltak és a sátozott egykor tartó egyetlen cölöphely közepén helyezkedett el. Felmenő falakra a sok áglyenyomatos patics utalt. Két-három esetben a hosszabb tengely mentén három cölöphely mélyült a padlószint alá, vagyis ágasfás-szelemenetes tetőzetű épületeket is építettek a falu lakói. Az épületek közül öt tartalmazott nagy mennyiségű karólyukat, melyeket szövőszék vagy más berendezési tárgy lábainak a lenyomataiként szokás értelmezni. A szövőszék helyszíneként való értelmezéshez járulhat hozzá az a tény is, hogy ezekben a házakban több orsógombot és orsókarikát is találtunk, míg a karólyukmentes házakban ritkábban bukkantunk ilyen lelettípusra. A házak többségének padlója nem volt tapasztott, ez inkább a terület nyugatibb részén elhelyezkedő házaknál volt megfigyelhető, mivel itt az altalaj agyagosból homokossá változott. Tüzelőberendezéssel az épületek döntő többsége nem rendelkezett. Egyetlen házban találtunk kemencét, ill. három épületben szabad tűzhelyre utaló nyomokat. Több épület tartalmazott viszont kerámiasalakot, s ezen épületek mellett kivétel nélkül mindenütt fellelhetők voltak a nagy kiterjedésű agyaggyerő gödrök, valamint kissé távolabb a vízgyűjtő gödrök, kopolyák is. Külön kerámiaégetésre szolgáló kemencét a teleprészlet nem rejtett, egyes házak közelében viszont megtaláltuk a külső kemencét: faluk 10–25 cm magasságig maradt meg, fenekük vastagon letapasztott volt, a tapasztás alatt kerámiaakirakás szolgálta az egyenletes hőmegtartást. Egy esetben lapos köveket is raktak a kerámiaserepek közé. A kemence száját nagyobb kővel fedték le. A kemence előtt földbe mélyítve négyzetes, ill. ovális munkagödör helyezkedett el, sarkában hamusgödörrel.

A házak közelében számtalan élelem- és hulladéktároló vermet tártunk fel. Ezek sűrű szuperpozícióban álltak egymással. Leletanyaguk bőséges volt, főként kerámiaedényekből és állatcsontokból állt, de némi fémananyag is kikerült belőlük. Az egyik gödör izgalmas jelenséget, egy edénydepót rejtett. Egykor gondos kezek helyezték el ide konyhafelszerelésük egy részét, egy 10 agyagedényből álló készletet. Szerepelt az együttesben öt fazék, két tálka egymásba helyezve, egy korsó, ill. két fedő.

Az épületektől távolabb egy csoportban, ill. magányosan is, füstölők helyezkedtek el. Megtaláltuk mellettük a tetőzetre utaló cölöpnymokat, melyek alapján az esetek egy részében féltetes megoldású fedést rekonstruáltunk. Nyilván tűzveszélyességi indokok alapján helyezték el őket a gyúlékony házaktól kicsit messzebb. A teleprészleten összesen nyolc füstölőkomplexumot tártunk fel, de ezek némelyike több részből állt, s használatuk hosszabb idejűnek látszott. Úgy tűnt, az igényeknek megfelelően mindig újabb és újabb füstölőtérrel vagy munkagödörrel bővítették az együttest. A körülöttük lévő gödrökben halszállakat, ill. egy rákollót is találtunk, így erősen feltételezhető, hogy egyéb húsok,

valamint erdei gyümölcsök aszalása, tartósítása mellett halat is füstöltek a feltárt objektumokban.

Állattartás főként a nyomvonalra eső településrészlet Ny-i és D-i részein zajlott: ezen a területen többszörösen megújított széles karámárokészlet került elő. Az így elkerített terület csak elvétve tartalmazott települenségeket; a Ny-i oldalon egy téglalap alakú felszíni épületet jelző cölöplyuksor és egy külső kemence került napvilágra a karámon belül, minden bizonnyal más települési fázisból. Felszíni épületekre az erős erózió miatt csupán a rendezett cölöphelysorok mutattak: ilyen jelenségből négyet sikerült biztosan felfedeznünk a területen, bár ennél biztosan jóval több lehetett, hiszen az egész feltáráson több mint 1300 cölöphelyet bontottunk ki, s ezek közül csupán 170 tartozott a paliszád cölöpsorához. Helyenként a cölöphelyek elrendezése kerítésre utalt; egy esetben az ajtónak vagy kapunak készített mélyebb, és beugróan elhelyezett cölöphelyeket is megfigyeltük. Felszíni, négyzetes épület állt a temetőárok mentén is, a település felőli oldalon, nem messze az árokbejárat gyanánt való megszakításától.

Objektumoktól alig érintett, mindössze a magasabb irányából a mélyebb fekvésű terület felé tartó vízvezető árkokat tartalmazó területrészen találtuk meg a szarmata telepeken ugyancsak általában előforduló, többféleképpen is értelmezett jelenségtípust, a megszakított „körárkot”, melynek közepén sír nem volt, jóval kisebb teret ölelt magába, mint a sírkerítő körárkok, ill. keskenyebb és sekélyebb is volt azoknál. A megszakítás rajta nemcsak D felől, hanem akár É vagy Ny felől is lehetett. Ebből az objektumtípusból nálunk öt került napvilágra, melyek egyikén nem volt megszakítás. A többi felülrétegezte a karámárkokat. Bejáratuk több irányba nézett, s bizonyosan nem egyszerre használták őket, mivel egymást is vágták.

A mélyebben fekvő területeken számos kopolyát tártunk fel, valamint feljebb, a házak közelében egy olyan, emberi fogyasztásra szánt vizet adó kutat is, melyet ácsolt deszkabéléssel láttak el. A deszkaszerkezet sajnos csak elszíneződéseiben volt nyomon követhető.

A település objektumai között egy női sírra bukkantunk, melyet vágtak későbbi gödrök, de a vázat nem bolygatták meg, s nem történt meg a sír kirablása sem. A hölgy ezüstfibulát és ezüst fülbevalókat viselt eltemetésekor, valamint gyöngy karéket, gyöngynyakláncot és sok-sok kásagyöngyöt a ruháján.

A településtől árokkal leválasztott 4. századi temető 25 körárkot ill. körárokészletet, valamint 34 temetkezést tartalmazott; 24 körárok sírt keretelt, egynek a mértani közepén csak a valamikori sírgödör aljának feltűrése látszott. Négy sír körárkok oldalában, ill. vonalában került elő, hét pedig kerítőárok nélküli(?) volt. A körárkok szorosán egymás mellett helyezkedtek el, négy sorban. Két esetben volt megfigyelhető a körárkok közötti szuperpozíció. Az általuk kerített sírok java része bolygatott, rabolt volt. Tájéolásuk D-É, egy-két esetben DK-ÉNy volt. A sírokba eltemetettek vázai rossz megtartásúak, ráadásul általában felettébb hiányosak voltak,

esetenként egy-egy combcsontnál vagy ujjpercnél több csont nem is volt egy sírgödörben. A néhány ép(ebb)en maradt sírban az elhunyt háton fekvő, nyújtott helyzetben került elő. Koporsófa nyomait nem figyeltük meg a temetőben, három nagyobb méretű, széles sírgödörben viszont S-alakú koporsókapcsokat dokumentáltunk, melyek rönkfakoporsóra engedtek következtetni. A halottakat díszes ruhájukban, használati tárgyaik egy részével temették el, s minden sírban helyeztek edényt az elhunyt lábához. A temetőrészlet 34 sírjának tulajdonosait nemi összetételükben nem tudtuk vizsgálat alá vonni, a rablás után annyira kevés, a nemi identifikációra utaló részlet maradt fenn egyes esetekben. Annyi azonban bizonyos, hogy nők és férfiak egyaránt helyet kaptak a temető e zugában, valamint egy gyermektemetkezést is rejtett a föld. A gyereksír egy vasfibulát és egy edényt tartalmazott. A nők viselete ezüst és bronz fülbevalókból, gyöngynyakláncból, bronz kígyófejes karperecekből, valamint gyöngyökkel kivarrt ruházatból állt. A gyöngyök többsége színes pasztagyöngy volt, de akadt köztük néhány mészkőgyöngy is. Ruhájukat vállmagasságban ezüst- vagy bronzfibulával kapcsolták össze. Egy sírban lunula alakú, egy másikban pedig tengeri csigából készített csüngőt találtunk, melyeket nyakba akasztva viselhettek tulajdonosaik. Használati tárgyként kést, orsógombot és egy esetben sima szélű, megrongált ezüsttüköröt helyeztek a temetést végzők a sírba. Különlegesnek mondható lelet az egyik női sírban talált bronzszelence.

A férfisírok a fentieknél jóval szegényesebbek voltak, amiben talán a raboltság is közrejátszhatott. A férfiak egy része kettős övet viselt, a sírban talált két övcsat tanúsága szerint, ruhájukat bronz- és vasfibulával kapcsolták össze. Melléjük is helyeztek kést, egy esetben pedig vastör került elő a medence környékén.

A sírok némelyikébe a Kárpát-medencében felvett szokásként halotti obulust helyeztek. E temetőrészlet hat sírja tartalmazott pénzt, minden esetben a kés mellé helyezve; ezek többsége 2. századi denár volt, de egy esetben Aurelianus császár (270–275) pénze is előkerült.

A sírok igen magasán kerültek elő, alig valamivel a nyesett felszín alatt. Egy esetben a nyesés vitte el a sír alját, egyszer pedig csak a sírgödör legalját sikerült megtalálnunk, a vázat az eke má régen kifordíthatta helyéről. Ez a tény arra int, hogy a körárkok hiányát nem mindig vehetjük biztosra – esetenként talán csak túl magasán feküdt, s emiatt a feltárási idejére már eltűnt.

A település leletanyagának legnagyobb részét a kerámiaanyagok és az állatcsontok tették ki. A kerámiaanyag egyik fele kézzel formált, rosszul kiégetett edények töredékeiből, másik fele pedig a jellegzetes szürke, korongolt áru darabjaiból állt össze. A telepnek a magaspart tetejére húzódó részén feltárt gödrökben emellett előkerültek a hun korra jellemző sötétbarnás-feketes színű, fényezett felületű, besimított, háromszöget alkotó sávokkal díszített kerámiák is, egy ugyancsak az 5. sz. elejére datálható vascsattal és bronzfibulával

együtt. A fémanyag a korábbi, császárkori telepeken megszokott anyagdömpinghez képest szegényes volt: néhány fibulát, vasiskábát, bronztárgyat tartalmazott. Üveggyöngyök és használati tárgyak kerültek még elő a gödrökből, mely utóbbiak a kőben szegény vidéken csak ritkán készültek ebből az anyagból.

A feltárt település és temető összesen 1677 gödröt, 1233 cölöphelyet, 130 árkot, 5 külső, egy házban lévő, valamint egy földbe vájt kemencét, 8 füstölőműhelykomplexumot, 23 (+9 bizonytalan) félig földbe mélyített épületet, 4 (+3 bizonytalan) földfelszíni cölöpös építményt, 4 kutat, 943 karólyukat, 35 sírt, 5 üres sírgödröt (megítélésük bizonytalan) valamint 25 körárkot vagy körárok-részletet tartalmazott.

A feltárás során a telep és temető az út nyomvonalától É-ra és D-re folytatódott, a nyomvonalra eső K-i és Ny-i végét sikerült tisztázni.

Munkatársak: Lantos Andrea régész., H. Tóth Antal, Pirisa Mihály, Horváth Mónika, Végh Hedvig technikusok.

MÉSZÁROS MÓNIKA

166. Eger, Kőporos-tető (KÖH 37543)

(Heves megye) Pa

Eger DK-i részén, a Kistályai út és az Ostorosra vezető műút között emelkedő, 242,3 m magas dombtetőn levő lelőhelyet először Vértes László kutatta 1948-ban. Leletanyagát mezolitikusnak határozta meg, s Eger-kultúra néven írta le. Az 1980-as évektől e kultúra létét cáfolta a kutatás. A lelőhely iparát T. Dobosi Viola revideálta, s a középső és a felső paleolitikum átmenetének idejére helyezte. A domb DNy-i oldalában működő tufakőbánya feletti rézsűben az egri múzeum régészei pattintott köveket figyeltek meg, ezért 2003-ban Ringer Árpád ellenőrző ásatást végzett. 2002-ben és 2004-ben Zandler Krisztián régészhallgató szakdolgozata keretében terepbejárásokon gyűjtött pattintott köveket.

Az Eger környékén ismert paleolitikus lelőhelyek kutatása 2006 óta magyar–lengyel együttműködésben folyik. E program keretében végeztünk kéthetes feltárást a Kőporos-tetőn 2009 augusztusában azzal a céllal, hogy a lelőhely rétegtani viszonyait és kronológiai helyzetét próbáljuk tisztázni, s ezek birtokában a leletanyagokat újraértelmezzük. Azért, hogy a korábbi ásatások megfigyeléseit is viszonyítani tudjuk saját eredményeinkhez, négy 2×1 m-es szondát nyitottunk a tetőt átszelő földút közelében a 77-2055-ös magassági ponttól DNy-ra (Vértes-féle ásatás), s egy 3 m széles profilt metszettünk a bányaréz-sű DK-i végénél (Ringer-féle ásatás). A riolittufáig kibontott metszetekben a szántással bolygatott felső szint alatt egy barna talajréteg húzódott, alján vékony periglaciális poligonokkal, alatta barnásszürke üledék, amelyben vastagabb poligonok voltak. A profilokból mintákat vettünk mikromorfológiai, talajtani és szedimentológiai vizsgálatokhoz. A barna

talajból 15 cm-es kockát vettünk ki OSL korhatározás céljára. A szondákban 10 cm-es mélységenként üledékmintákat vettünk iszapolásra, elsősorban faszenek gyűjtése céljából anthrakotómiai vizsgálatokhoz és ¹⁴C korhatározáshoz.

A leletanyag kizárólag pattintott kövekből áll. Legnagyobb részét a szántással bolygatott szintből kerültek elő, tehát az ipar felszínközeli rétegtani helyzetben található. Csak néhány darab volt tipikus kőeszköz, de azok középső paleolitikus jellegűnek tekinthetők, míg a korábbi leletek között felső paleolitikus jellegűek is vannak. Ásatásunkon a két korszak anyagának szétválasztásához rétegtani adatokat nem tudtunk megfigyelni.

MESTER ZSOLT

167. Egerág, Rögződő (KÖH 68555)

(Baranya megye) R

2009. október 8–15. között elvégeztük a megelőző feltárást a Horvát Tranzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-85 jelű régészeti lelőhelyen, a 036/3–5 hrsz. ingatlanokon. A lehumuszolt 1519 m²-ből 260 m² volt régészeti fedett.

A lelőhely Egerágtól ÉNy-ra található, egy kisebb dombhát oldalában. A feltárás során 7 objektumot bontottunk ki, melyekhez 16 SNR számot rendeltünk. A homokos-löszös altalajban igen jól látszottak az objektumok sötétbarna betöltései. A lelőhely gyér intenzitású, az objektumokban, egy kivételével, kevés leletanyag volt. A 7 objektum mindegyike gödör volt, melyekből 5 őskori (középső rézkori, Furchenstich-kultúra), 2 pedig leletanyag hiányában ismeretlen korú. A leletanyaga kézzel formált finom és durva, valamint díszített kerámia, állatcsont, patics, 1 pattintott kovapenge. A legtöbb leletanyag a 2. sz. objektumból került elő: vékony, bekarcolt vonalakkal díszített kerámiatöredékek, vastag falú kézzel formált, szalagfüllel díszített edénytöredékek, szarvasmarha-vázcsontok. A nyomvonal mentén gyűjtött kerámiából valószínűsítjük, hogy a feltárt területtől É-ra elhelyezkedő dombháton nagyobb intenzitásban folytatódik a lelőhely.

A régészeti leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Drávavölgyi Péter, Lampért Kirill ásatási technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

KIS ATTILA

168. Ellend, Németh-földek (KÖH 68553)

(Baranya megye) B, Ró, Á

2009. augusztus 28. és szeptember 21. között megelőző feltárást végeztünk a 051/2 hrsz. ingatlanon, a Horvát